

I. PRZEGLĄDY

ADNAN ABBAS
Bagdad — Kraków

OGÓLNE ZMIANY I NOWE SZKOŁY
WE WSPÓŁCZESNEJ POEZJI ARABSKIEJ OKRESU
MIĘDZYWOJENNEGO

Jak wiadomo, poezja starożytnych Greków wiązała się ściśle z mitologią i odgrywała u nich doniosłą rolę. W życiu Arabów poezja zajmowała poczesne miejsce już w okresie przedmuzułmańskim (złożyła się ona na pierwszy poetycki dywan).

Od czasów najdawniejszych poprzez późniejsze wieki kształtowała się forma arabskiej kasydy, oparta na pewnych schematach poetyckich, podobnie jak to miało miejsce w literaturze innych narodów. Owe struktury poetyckie zostały opisane w początkach epoki Abbasydów (750—1258), kiedy to Halil 'ibn 'Ahmad 'al-Farāhīdī podjął się przedstawienia zasad konstrukcji metrycznej wiersza arabskiego, przyjmującej porządek stóp, metrów, systemów metrycznych. Jeśli jednak określony wzorzec metryczny towarzyszył strukturze kasydy aż do naszych czasów, nie znaczy to, iż nie przechodziła przez pewne etapy rozwojowe, czy też nie dosięgły jej zmiany czasu. A choć pierwsze oznaki reakcji przeciw klasycznej konstrukcji wiersza, obecne u poetów — „modernistów” epoki Abbasydów ('Abū Tammām, 'Abū Nuwās, Baššār 'ibn Burd, 'Abū 'al-'Atāhija, Muslim 'ibn 'al-Walid i inni) dotyczyły treści i kompozycji kasydy, a tylko do pewnego stopnia jej formy, to narodziny gatunku zwanego „al-muwaššah”¹ w późniejszym okresie w Andaluzji naruszyły podstawy jedności formalnej kasydy (zasadę monorymiczności) ze względu na różnorodność rymów. Podobnie rzecz się miała z powstaniem ludowych gatunków poetyckich takich jak: „'az-zağal”², „'al-qūmā”³

¹ 'al-muwessah: gatunek poezji stroficznej powstały w Andaluzji w X wieku

² 'az-zağal: ludowa forma poetycka pisma w dialekcie powstała w Andaluzji w X wieku

³ 'al-quma: dialektałna forma poezji śpiewanej na cześć Ramadanu w epoce Abbasydów

„al-mawālġa”⁴ i „Kānkān”⁵, a następnie „ad-dūbajt” (forma czterowiersza), które stanowiły o głównych zmianach towarzyszących strukturze arabskiego wiersza w owym czasie.

W XVII w. pojawił się nowy gatunek „al-band”. Zapoczątkował go Ibn Ma’tūq al-Mūsawī w Iraku, a stanowił on kolejny krok ku odejściu od znanego wzorca metrycznego kasydy arabskiej, poprzez swoją odrębną konstrukcję stanowiącą połączenie dwóch metrów: „al-hazaġ” (mafā’ilun) i „ar-ramal” (fā’ilātun).

Stopniowe zmiany, jakie z biegiem czasu modyfikowały strukturę wiersza arabskiego, bez wątpienia doprowadziły do stworzenia podłoża koniecznego dla narodzenia się nowych form poetyckich. Chociaż poezja arabska w swoim rozwoju przeżywała także czas stagnacji, na przestrzeni wieku XIX i w początkach XX, aż do wyłonienia się nowych szkół poetyckich w okresie międzywojennym. Wellek i Warren twierdzą, że „wielka literatura może istnieć bez żadnego związku ze społeczeństwem, w którym powstaje”. Tylko, że taka literatura nie może zrodzić się w okresie ciemnoty i zacofania. I tak jawi nam się obraz każdej epoki poprzez to, jak jej społeczeństwo rozumie i ocenia sztukę. To odniesienie prowadzi nas do rozumienia sytuacji poezji arabskiej minionego wieku i początku obecnego stulecia.

Minęło niemało lat naszego wieku, zanim nowe tendencje rozwojowe w życiu umysłowym i literackim dotarły do Iraku. O wiele wcześniej nastąpiło to w Syrii czy w Libanie. Jest to wynikiem między innymi niewielkiego kontaktu poetów irackich z literaturą innych nacji, z wyjątkiem literatury tureckiej oraz perskiej ze względu na ograniczoną ilość tłumaczeń w owym czasie. Nie znaczy to jednak, że nie istniały poważne tendencje zmierzające do unowocześnienia i rozbudowania tematyki wiersza oraz do uwolnienia się od rygorów formalnych klasycznej kasydy. Wymienić tu można próby takich autorów jak ‘az-Zahāwī i ‘ar-Ru-sāfi, dążących do tworzenia nowoczesnych poezji, do rezygnacji z rymu. Jednakże te usiłowania stały się w martwym punkcie po wycofaniu się obu poetów. Z kolei w Syrii i w Libanie okupacja francuska, umocnienie się więzi Arabów z Europą, przyczyniły się do napływania nowych trendów rozwojowych. W Egipcie przejawy rozwoju literackiego wydają się bezsporne, mimo iż pierwsza połowa XIX wieku to okres dekadencji w poezji egipskiej i w ogóle w poezji arabskiej. Była ona wówczas tak słaba, jak w czasach osmańskich, tradycyjna w swoim stylu, ściśle przestrzegająca klasycznych wzorców metrycznych, a pozbawiona istotnych treści. To pociągało za sobą ubóstwo form wyrazu, a czyniło ją całkowicie podporządkowaną rygorom formalnym. A przecież na ten okres

⁴ kan-kan — ludowa forma poezji narracyjnej w dialekcie znana w epoce Abbasydów

⁵ al-mawālġa: ludowa forma poezji elegijnej (w dialekcie) (na cześć Barma-leidów prześladowanych przez Hānina ‘ar-Rasiola)

przypadły początki odrodzenia idącego w ślad za reformami Muhammada Alego. Sytuacja uległa zmianie w drugiej połowie XIX wieku, kiedy to poezja zaczęła towarzyszyć biegowi życia.

Złożyło się na to wiele przyczyn:

1. Rozwój polityczny i społeczny oraz budzenie się świadomości narodowej.
2. Pojawienie się tendencji reformatorskich w życiu narodowym i społecznym — reformy M. 'Alego.
3. Ekspansja francuska w Egipcie pod wodzą Napoleona Bonapartego, któremu towarzyszył sztab uczonych i specjalistów (zapoznanie się ze specyfiką kraju, wprowadzenie druku, rozpowszechnianie prasy, założenie Egipskiego Stowarzyszenia Naukowego).
4. Rozwój szkolnictwa.
5. Masowa emigracja literatów z Syrii i Libanu do Egiptu.
6. Powstawanie drukarni (rozwój prasy, rola ruchu wydawniczego).
7. Otwarcie Kanału Sueskiego i w rezultacie tego obecność licznych Europejczyków, którzy uczestniczyli w egipskim życiu kulturalnym.
8. Wzmoczona aktywność ruchu tłumaczeniowego.
9. Znaczna ilość stypendiów szkoleniowo-naukowych do Europy.

Te i inne czynniki inspirowały tendencje wolnościowe, które również zaznaczyły się w poezji. Rozwinęły się nowe upodobania literackie i poezja poczęła służyć odmiennym celom. Mimo, że poeci tego pokolenia należeli do tradycjonalistów, zaznaczyło się u nich częściowe wyzwolenie się od dawnych schematów poetyckich. Można uznać np. że Maḥmūd Sāmī 'al-Bārūdī zdołał do pewnego stopnia wyjść poza ramy naśladownictwa form tradycyjnych. Co prawda wzorował się na poetach abbasydzkich, jednak nie był tylko ich naśladowcą. Odszedł 'al-Bārūdī od form stylistycznie słabych a monotonna i bezbarwnych w swej treści. Stał się prekursorem nurtu zmierzającego do uwolnienia współczesnej poezji egipskiej od tradycji. Prócz tego Sāmī 'al-Bārūdī walczył o niepodległość narodu egipskiego poprzez poezję oraz aktywny udział w powstaniu Arabiego Paszy (1882).

Trwały ślad w rozwoju współczesnej poezji egipskiej pozostawili 'Aḥmad Šawqī i Ḥāfiẓ 'Ibrāhīm. Pierwszy z nich należał do poetów, którzy zaznajomili się z kulturą i literaturą francuską. Dokonał wielu przekładów z tej literatury. Przetłumaczył na arabski m.in. poemat Lamartine'a *Jezioro* ('*al-Buhajra*). Jest on autorem poetyckiej przeróbki *Bajek* La Fontaine'a oraz zbioru *Legendy wieków* W. Hugo. Wkład Šawqī'ego w literaturę arabską, który zawdzięczamy w znacznym stopniu jego wiedzy i kulturze umysłowej, wzbogaca dokonana przez niego pierwsza na gruncie arabskim, próba dramatu poetyckiego. Ḥāfiẓ 'Ibrāhīm zaliczał się do tych poetów, którzy udoskonalili formę kasydy, jej środki wyrazu, od-

chodząc od ślepego naśladownictwa tradycji. Przy czym jednak nie przeczył, że wzorował się na poetach abbasydzkich. Z kolei Ḥalīl Muṭrān, syryjski poeta, który wyemigrował do Egiptu, przyczynił się do odrodzenia poezji arabskiej. Pchnął ją na nową drogę rozwoju, nadając jej cechy romantyczne. W tym czasie poezja przestała być elitarna. Coraz częściej była kierowana do prostych ludzi. Stała się jakby bardziej demokratyczna, jaśniejsza w treści, mniej wyszukana w doborze słownictwa. Uwolniła się od pewnych ograniczeń tematycznych i rygorów stylistycznych. Tematyka poezji uległa znacznemu zróżnicowaniu dzięki temu, że zaczęła ona uczestniczyć w aktualnych wydarzeniach narodowych i społecznych.

Pomimo zmian, jakie docierają do świata arabskiego, zwłaszcza do Egiptu, pod wpływem wyżej wymienionych czynników, kierunek klasyczny w poezji arabskiej pozostał żywy. Wskrzesili go tacy poeci jak: Sawqī w Egipcie, 'al-Ġawāhiri w Iraku, Bušāra 'al-Ḥōri w Libanie oraz Šafiḡ Ġabri i Badawī 'al-Ġabal w Syrii. Wysiłki tych twórców sprawiły, iż poezja tradycyjna — w postaci szkoły neoklasycznej — przetrwała długi okres.

Na początku naszego stulecia w poezji arabskiej pojawiły się tendencje romantyczne, które ugruntowały się i rozwinęły towarzysząc znacznemu wówczas postępowi w rozwoju życia. Tu uwidacznia się rola Ḥalīla Muṭrāna, który w roku 1900 na łamach „Przeglądu Egipskiego” ('al-Maḡalla 'al-Miṣrija) wzywał do uwolnienia poezji od formy tradycyjnej kasydy, wysuwając trzy nowe, istotne kwestie:

- jedność strukturalną wiersza
- nowoczesność treści
- przejęcie pewnych trendów z poezji europejskiej.

W latach 1909—1918 wydano siedem tomów dywanu 'Abd 'ar-Raḥmāna Šukri'ego pt. *Światło jutrzeńki* (Daw' 'al-faḡr). Następnie ukazały się zbiorki 'Abbāsa Maḥmūda 'al-'Aqqāda oraz 'Ibrāhīma 'Abd 'al-Qādira 'al-Māziniego. Tych trzech poetów łączyły ze sobą podobne poglądy na sztukę poetycką i jej cel — kasydę oraz jej rozwój. Sformułowane przez nich koncepcje teoretyczne zjednoczyły ich w grupę poetycką zwaną Stowarzyszeniem „Dywanu” (Ġamā'a 'ad-Dīwān). Przyczyniło się ono w znacznym stopniu do rozkwitu współczesnej poezji arabskiej w pierwszej połowie XX wieku. W tym samym czasie powstała emigracyjna „szkoła syryjsko-amerykańska (USA). Zrzeszeni w niej poeci nawoływali do rezygnacji ze schematu klasycznej kasydy, a ich tendencje romantyczne wywarły ogromny wpływ na poezję Arabskiego Wschodu w ogóle. Utworzone w 1932 r. Stowarzyszenie „Apollo” — grupa o nowych założeniach poetyckich — rozwinęło i utrwaliło nurt romantyczny w poezji arabskiej.

Ta linia rozwoju — połączenie tradycji z elementami nowymi — bez wątpienia legła u podstaw późniejszego kierunku określanego mianem „wolnej poezji” (‘aš-ši‘r ‘al-hurr). Zapoczątkowali go: Badr Šākir ‘as-Sajjāb oraz Nāzik ‘al-Malā’ika w Iraku w 1947 roku.

Następnie dokonamy przeglądu trzech wymienionych szkół poetyckich międzywojnia, które odegrały doniosłą rolę w rozwoju współczesnej poezji arabskiej.

1. Szkoła „Dywanu”

Na początku XX wieku w Egipcie pojawiło się nowe pokolenie poetów, wykształcone w kulturze angielskiej w przeciwieństwie do poprzedniej generacji, wyrosłej w atmosferze francuskich wpływów kulturowych. Było to pokolenie o tendencjach romantycznych, zagubione pośród rozlicznych zmian życia.

Różniło się ono od poprzedniego swoim rozumieniem poezji. Dla nich jest ona wyrazem duszy w ogólnym, humanistycznym sensie oraz przyrody, jej praw i tajemnic. W 1909 r. ‘Abd ‘ar-Raḥmān Šukrī wystąpił z próbą poetycką w ramach tej szkoły, która złożyła się na pierwszą część jego dywanu *Światło jutrzeńki* (Ḍaw’ ‘al-Faḡr). Wprowadził tu nowy styl nacechowany głębokim pesymizmem, wyrażał w nim treści ogólnoludzkie inspirowane przez przyrodę.

W 1917 r. ‘al-‘Aqqād wydał pierwszy tom swojego zbioru. Również w 1917 r. ukazała się druga część dywanu ‘al-Māzīniego. ‘Abd ‘ar-Raḥmān Šukrī opublikował siódmy tom swojego zbioru w 1919 r. W 1921 r. ‘al-Māzīnī i ‘al-‘Aqqād przystąpili do wydania pracy teoretycznej *Dywan*, precyzując w niej swoje poglądy na cel sztuki poetyckiej, na nową formę wiersza i jej związek z kasydą tradycyjną, na rolę poety we współczesnym świecie.

Krytycznie odnieśli się do takich (współczesnych im) poetów jak ‘Aḥmad Šawqī czy Ḥāfiẓ ‘Ibrāhīm, do ich tradycyjnych zasad konstrukcji wiersza. Koncepcje teoretyczne ‘al-‘Aqqāda i ‘al-Māzīniego zyskały pełny kształt w 1922 r., czyniąc ich twórcami nowej grupy poetyckiej zwanej Stowarzyszeniem „Dywanu”. Do powstania tej szkoły doprowadziło wiele czynników. Znaczny rozwój społeczny zrodził potrzebę zmian w różnych dziedzinach życia, a więc także i na polu twórczości poetyckiej. Jak powiedziała Suhajr ‘al-Qalmānī: „To nowe wyrosło w kręgu tradycji w związku z napływającymi obcymi prądami”. Nadeszły one wraz z falą tłumaczeń utworów takich romantyków jak: Wordsworth, Keats, Shelley, Blake, Hugo, Whitman. Nowe prądy propagowała również ówczesna prasa egipska „al-Maḡalla ‘al-Misriyya” („Przegląd Egipski”), „al-Muq-tataf” („Antologia”), „al-Hilāl” („Półksiężyc”).

Program Stowarzyszenia „Dywanu” opierał się na wezwaniu do uprawiania intuicyjnej poezji romantycznej, jego naczelne hasło niesie wers

pochodzący ze zbioru Šukriego: „Czyż nieprawda, o rajski ptaku, że poezja jest intuicją?”.

Uważano także, że „poezja jest wyrazem głębokich uczuć poety”. Ponadto, jak twierdzi 'al-'Aqqād we wstępie „Dywanu” 'al-Māzīniego, że „twórcą jest ten, kto czerpie ze źródła”, czyli kto posiada natchnienie poetyckie. 'Al-Māzīnī podtrzymuje ustaloną maksymę romantyczną, że: „siła i czar poezji tkwi w tym, że temu, co prozaicznie nadaje niepowtarzalnych, nowych barw”.

Poeci tej grupy, w swych poglądach opowiadali się za odejściem od tradycyjnej formy kasydy i rozbieżności tematów w niej zawartych. Dążyli również do powiązania dawnej formy z nową treścią, zaniechania rymów i wprowadzenia tzw. białego wiersza. Coraz konsekwentniej 'al-'Aqqād i 'al-Māzīnī poruszali kwestię swobody w stosowaniu rymów, opowiadali się za jednością tematyczną w kasydzie. Poeta nie mógł pozwolić sobie na daleko idące odstępstwa od poruszanego tematu, każdy bejt (wiersz) winien wiązać się treściowo z bejtem następnym (dawniej bejt stanowił odrębną całość tematyczną). Ponadto poruszali problemy natury ogólnoludzkiej, analizując stan ducha współczesnego im pokolenia. W związku z tym w ich twórczości przewijały się swego rodzaju „słowa klucze” takie jak: „falsafa 'as-sūḥṭ” (filozofia odmowy), „adam 'ar-radā” (niezadowolenie), „'aš-šakwā min 'az-zamān” (oskarżenie epoki).

Pokolenie 'Aqqāda utrzymuje, że forma kasydy nie wynika ze zmian w treści, ani też nie wiąże się z przemianami zachodzącymi w danej społeczności. Jest to odmienne stanowisko od tego, jakie przyjął T. S. Eliot w rozprawie na temat twórczości poetyckiej Wordswortha. Otóż stwierdza on, że zmiany w formie poetyckiej można odnieść do przemian zachodzących zarówno w społeczeństwie, jak i w jednostce społecznej.

Tezy głoszone przez poetów „Dywanu” były przedmiotem wielu polemik w arabskich kręgach literackich. Niektórzy krytycy zarzucali 'al-'Aqqādowi i 'al-Māzīnieniu rozbieżności pomiędzy tym, co głosili, a tym, co reprezentowali w swych utworach. Posądzano ich o przywłaszczanie pomysłów twórczych poetów europejskich i bezkrytyczne wykorzystywanie tych pomysłów we własnych dziełach.

Ponadto wśród niektórych krytyków panowało przekonanie, iż wystąpienie 'al-'Aqqāda i 'al-Māzīniego przeciwko Šawqiemu i Ḥāfiżowi wynikało z pobudek bardziej osobistych, niż literackich.

Dzięki założeniom programowym Stowarzyszenie „Dywanu” zyskało poparcie kół emigracyjnych, a zwłaszcza „szkoły syryjsko-amerykańskiej” w Stanach Zjednoczonych. Zwraca na to uwagę Mihāil Nu 'ajma w dziele *Ġirbāl (Sito)*.

Z biegiem czasu spory toczące się wokół tej grupy poetyckiej ustały, a tezy 'Aqqāda i Māzīniego pozostały tylko teorią, która nie znalazła

oczekiwanego potwierdzenia w praktyce literackiej. Co zaś tyczy się 'Abd 'ar-Raḥmāna Šukriego, to niewątpliwie uważany jest za prekursora nowej poezji arabskiej i lidera szkoły „Dywanu”.

2. Szkoła syryjsko-amerykańska ⁶

Była to grupa poetycka, działająca na emigracji w Stanach Zjednoczonych, na której czele stanęli Ġubrān Ḥalil Ġubrān i Miḥā'il Nu'ajma.

Jej dążenia do stworzenia nowoczesnej formy poezji arabskiej przejawiały się w działalności Związku Literatów założonego przez Ġubrāna i Nu'ajmę, jak również w wydany przez tego drugiego zbiorze szkiców literackich 'Al-ġirbāl (1923 r.). Dzieło to miało charakter przełomowy dla wykształcenia się nowoczesnej poezji arabskiej.

a) Związek Literatów (Ar-Rābi'a 'Al-Qalamijja)

Jest to zrzeszenie literackie powstałe na emigracji w Stanach Zjednoczonych w 1920 r. Skupiało w swych szeregach dziesięciu członków, którym przewodzili Ġubrān Ḥalil Ġubrān i Miḥā'il Nu'ajma. Te dwa nazwiska odegrały szczególną rolę zarówno w dziedzinie poezji, jak i prozy arabskiej. Ponadto w kręgu tej szkoły odnajdujemy m. in. takie nazwiska jak: 'Ilja 'Abu Mādī, Nasīb 'Arīḍa czy Rašīd Ajjūb. Działalność tej grupy poetów wywarła ogromny wpływ na poezję arabskiego Wschodu. Charakteryzuje ją postawa buntu przeciwko normom rządzącym klasyczną poezją arabską. Do swych utworów wprowadzali elementy romantyczne, mistyczne oraz nowe symbole, przez co ich utwory stawały się bliższe twórczości Lamartine'a i Chateaubrianda. Ponadto uważali, że poezja winna opierać się na natchnieniu i jak twierdzi Nasīb 'Arīḍa „Przejrzeliśmy”.

Charakteryzując pokrótce twórczość poetycką „szkoły syryjsko-amerykańskiej” możemy stwierdzić, że odpowiadała ona ogólnym tendencjom jakie niósł ze sobą romantyzm europejski, jednakże elementy rodzime nadały literaturze arabskiej tego okresu swoisty charakter. Przejawia się to w utworach wielu ówczesnych autorów. W zbiorze wierszy Ḥalila Ġubrāna 'Al-Mawākib (*Pochody*) odnajdujemy tęsknotę poety za ojczyzną, swoistą symbolikę, jak również umiłowanie przyrody, której piękno opisywał w niesłychanie kunsztowny sposób. Owo umiłowanie natury przeradza się u Ġubrāna w swego rodzaju uwielbienie, a nawet hołd składany naturze, podobnie jak u Wordswortha, Coleridge'a, W. Hugo i Blake'a. Ponadto Miḥā'il Nu'ajma w kasydzie pt. *An-nahr 'al-mutaġammid* (*Zamarzająca rzeka*) podejmuje podobną tematykę, a Rašīd Ajjūb w zbiorze pt. *Ajjubijjāt* uzupełnia wyżej wymienione treści poprzez wprowadzenie własnych przeżyć takich jak: miłość, cierpienie, poczucie wyobcowania i ich głęboką analizę.

⁶ Stworzyli ją emigranci pochodzący głównie z Libanu a także z Syrii.

W nakreślonych przez siebie założeniach programowych, poeci ostro występowali przeciwko konserwatystom, do których Ḥalīl Ġubrān skierował następujące słowa: „Wy macie swój język, a ja mam swój”. Uprawiali różne formy poezji stroficznej (m. in. 'al-muwaššaha), wprowadzili wiersz bezrymowy czyli tzw. biały wiersz.

Związek Literatów prowadził ożywioną działalność do roku 1931.

b) Związek Andaluzijski ('Al—'Usba 'al—Andalusijja)

Ugrupowanie to powstało w 1933 r. w San Paulo w Brazylii. Na jego czele stanął Michel Ma'luf. Redagowano dwa czasopisma. Pierwsze z nich to „Al-Andalus 'al-ġadida” („Nowa Andaluzja”), a drugie „Al-'Ušba” („Związek”) (1935 r.). Kolejnymi przewodniczącymi związku byli: 'Aš-Šā'ir 'al-Qurawī i Šafiq 'al-Ma'luf. Działalność związku trwała 13 lat. Poeci nawiązywali do tradycji romantycznych. Uwidacznia się to już w samych tytułach niektórych zbiorów wierszy np. 'An-Nawāfil (*Ofiary*) Ġorġa Šajdaḥa, Zanābiq 'al-faġr (*Kwiaty zorzy*) 'Al-Ġara itp. Tytułami o podobnym charakterze były opatrzone niektóre czasopisma np. „Ka-wākib Amrika” („Gwiazdy Ameryki”), a poetom były nadawane odpowiednie przydomki jak np. „'aš-šā'ir 'al-muta'allim” (cierpiący poeta), „'al-badawī 'at-tā'ih” (zagubiony beduin) itp.

I tu należy również wspomnieć o jeszcze jednej grupie literackiej powstałej tuż po wojnie (w 1949 r.). Jest to

c) Związek Literacki ('Ar — Rābita 'al — Adabijja)

działający w Buenos Aires w Argentynie. Jego przewodniczącym został Ġorġ Šajdaḥ. Związek ten istniał bardzo krótko. Również i w tym kręgu emigracyjnym dominował nurt romantyczny.

3. Stowarzyszenie „Apollo”

Ta szkoła poetycka powstała w 1932 roku z inicjatywy 'Aḥmada Zaki 'Abu Šādiego, który ponadto objął redakcję pisma ukazującego się pod tym samym tytułem.

W utworach zamieszczanych na łamach „Apolla” dominują tendencje romantyczne.

W roku 1935 czasopismo to przestało się ukazywać. Obok 'Abu Šādiego w skład Stowarzyszenia „Apollo” weszli: 'Aḥmad Šawqi (jego prezes honorowy), Ḥalīl Muṭrān (przejął funkcję prezesa po śmierci Šawqiego), 'Ibrāhīm Nāġi, 'Alī Maḥmūd Ṭaha, Ḥasan Kamil 'as-Šajrāfi, Maḥmūd 'Abu 'al-Wafā, Ḥalīl Šajbūb i inni.

Na ukształtowanie się upodobań literackich tejże szkoły wpłynęła, niewątpliwie działalność poetów „Dywanu” i „szkoły syryjsko-amerykańskiej”, jak również zakrojone na szeroką skalę przekłady romantycznej poezji francuskiej i angielskiej. Założenia programowe jakie wyty-

czyli poeci grupy „Apollo” sprecyzował uczeń Ḥalīla Muṭrāna — Zaki 'Abū Šādī. Propagował on wiersz wolny od rymów (biały wiersz), podobnie jak czynili to Ḥalīl Muṭrān Šukrī czy 'az-Zahāwī.

Kwestię tę podejmuje 'Abū Šādī w obszernym dywanie wydanym w roku 1926 pt. „'Aš-šafaq 'al-bākī” („Płaczący zmierzch”).

'Aḥmad Zaki'Abū Šādī opowiadał się również za harmonią pomiędzy treścią a formą utworu. Uważa, iż poeta winien posiadać pełną swobodę w doborze formy, którą wyznaczał mu jego własny warsztat poetycki. Co zaś tyczy się rytmu to winien być zachowany. Owe tendencje podtrzymywali również: 'Alī Maḥmūd Taha i Ḥalīl Šajbūb.

Mimo, że 'Abū Šādī próbował udoskonalić swój warsztat poetycki, przejmując pewne wzorce formalne z poezji Swinburne'a, to jednak koncepcja „wolnej poezji” nie sprawdziła się w pełni w ówczesnej praktyce poetyckiej

Zwraca na to uwagę Nāzik 'al-Malā'ika w książce pt. *Muḥaḍarāt fī šī'r 'Alī Maḥmūd Taha* (*Wykłady o poezji Maḥmūda Taha*). Podejmowano wprowadzić próby zróżnicowania metrów w obrębie jednej kasydy, lecz nie przyniosły one oczekiwanych rezultatów.

Elementy romantyczne przejawiały się m. in. w doborze tematyki wierszy, ściśle związanej ze światem osobistych przeżyć człowieka.

Zachwyt nad pięknem przyrody, melancholie, cierpienia nieszczęśliwego kochanka utożsamiającego się z naturą odnajdujemy w utworach 'Alego Maḥmūda Taha, 'Ibrāhima Nāgī [(np. „Alām”) („Cierpienia”), („Al-'Aṭlāl”) („Ruiny”)] oraz w dwóch kasydach 'Abū Šādiego [(„Ar-ru'jā”) („Wizja”) i „Mamlaka 'Iblīs” („Królestwo Szatana”)] pochodzących z dywanu „Płaczący zmierzch”.

Utwory poetów tej szkoły zdradzały również cechy symboliczne.

Na zakończenie chciałbym nawiązać do poglądów niektórych orientalistów francuskich, związanych z ruchem odnowy we współczesnej poezji arabskiej. Według nich, na przestrzeni lat 1926—1946 pewne wiersze 'Alego 'Aḥmad Bākthiriego i tłumaczenia Ḥusajna Gannāma niektórych utworów Longfellowa uznane zostały za przykład wolnej poezji. Jednocześnie uznano je za ostateczny etap w rozwoju współczesnej poezji arabskiej. W oparciu o takie wyróżniki techniki jak nieregularny układ stóp w wersie czy zaniechanie rymu.

Pominięto jednak bardziej istotne próby nowoczesnej twórczości poetyckiej takie jak: „'an-Nāj” („Flet”) 'Ibn Fārīsa czy też „'al-Ḥadiqa 'al-Mejīta wa'al-Qaṣr 'al-bālī” („Martwy ogród i stary zamek”) Ḥalīla Šajbūba oraz „Uṣṭūra 'al-Ḥajjam” („Legenda o Ḥajjamie”) 'Ibrāhima 'al-'Arida.

Jeżeli porównamy próby poetyckie Baktīra i Gannāma z tym, co proponował Nāzik 'al-Malā'ika w kasydzie „Kūlīrā” („Cholera”) i Badr Šākir 'as-Sajjāb w utworze „Ḥal kāna hubban” („Czy to była miłość”), to

zarysują się nam pewne różnice w rozkładzie rymów i dokładnym wyznaczeniu ich pozycji w kasydzie, jak również różnice w stosowaniu rytmu wewnętrznego oraz różnice w użyciu wybranej stopy danego metrum i jej różnym układzie w poszczególnych wersach kasydy. Ponadto utwory tych ostatnich wyróżnia dynamiczny układ treści.

Na podstawie tego, co przedstawiliśmy powyżej, możemy stwierdzić, że to, co pisali Baktiri i Ġannām stanowiło jedynie próbę zbliżenia się do koncepcji wiersza białego.

Z kolei prawdziwe narodziny wolnej poezji miały miejsce w Iraku w roku 1947.

THE GENERAL ASPECTS OF CHANGES IN THE NEW MODERN SCHOOL OF ARABIC POETRY DURING THE INTERWAR PERIOD

SUMMARY

Arabic poetry, which began in the 6th c., has gone through different stages of progress. The advent of modernists in the Arabian East, during 8th and 9th c., was an important turning point in Arabian poetry. These modernist poets attempted to withdraw from the traditional homogeneous verse and introduced new themes inspired by the spirit of new era. The origin of strophical poetry (Almunwasah) in Andalusji, during the 10th c. outposted the homogeneity of the verse as well as the traditional monorhymical system (as the traditional Arabic poetry based on the uniformity rhyme and rhythm). This phenomenon opened numerous trials to invent new metres other than the prosodical system, fixed in the beginning of 8th century.

The period between the middle of 13th c. to 19th c. was a period of stagnation. However, the birth of Alband in 17th c. in Iraq determined substantial progress in form, during the cultural stagnancy under the Osmanian rule.

The Arabian verse „kasyda” has its origin in the beginning of 20th c. The influences of Romantic current have the same fate. During the interwar period, this trend began to be stronger with the advent of modern schools of poetry: Dywan, Syrio-American and Apollo Schools of Poetry. It attempted to go further than the traditional forms of poetic system through writing blank verse, modernizing the themes as well as making numerous contacts with the European poetry to increase the quantity of translations from English and French Romantic poetry.

In this article, particularly, those schools of poetry have been discussed which tried to adopt these literary trends while leading to the birth of free verse after the Second World War as well as appearance of realism and symbolism as reaction to the Romantic trend.